

LIBRIS

We know
books

© Editura EIKON

București, Calea Giulești 333, Sector 6,
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: 021 348 14 74
0733 131 145, 0728 084 802
difuzare@edituraeikon.ro
www.librariaeikon.ro

Redacția: 021 348 14 74
0728 084 802, 0733 131 145
contact@edituraeikon.ro
www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al Cercetării
Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ISBN: 978-606-49-0912-1

Editor: Valentin Ajder

Eugen Blaj

BIBLIA între percepție și conceptualizare

E I K O N
București, 2023

Ana Felicia Ștef – „Manual de greacă veche” – Ed. Humanitas

Henry Clarence Thiessen – „Prelegeri de teologie sistematică” – Societatea Misionară Română

A.W. Tozer - „În căutarea lui Dumnezeu” – Ed. Kerigma

Iosif Țon – „Credința adevărată” – Societatea Misionară Română

*** – „Dicționar Biblic” – Ed. Cartea Creștină

*** – „Dicționar de filozofie” – Ed. Politică

CUPRINS

În loc de prefață 5

Partea I

Cunoaștere și limbaj..... 15

Capitolul I Despre cunoaștere..... 15

Capitolul II Despre morfologia umană 38

Capitolul III Despre tipare de gândire 71

Partea a II-a

Critica interpretării Scripturii 85

Capitolul IV Bătălia dintre suflet și duh..... 87

Capitolul V Psihologia și neuroștiințele cognitive 141

Partea a III-a

Morfologia Divină..... 185

Capitolul VI Iahve vs Elohim..... 185

Capitolul VII Morfologia Divină – Tatăl și Fiul 215

Considerații finale 249

Bibliografie..... 255

ÎN LOC DE PREFĂȚĂ

Cu siguranță, Biblia este și va rămâne cea mai citită carte din istorie. În același timp însă, ea este și cea mai controversată. De ce? Din ce cauză Biblia, mai mult decât orice altă carte, se pretează la atâtea interpretări, care, în loc să îi unească pe credincioși, duc deseori la dezbinări ireconciliabile. Chiar și marile schisme din sânul Bisericii își au sorgintea în interpretarea diferită a mesajului biblic. Care să fie oare cauzele?

În primul rând, Biblia nu este propriu-zis o carte, ci o culegere de texte ale diferitor autori, scrise în perioade de timp diferite. Scrierile autorilor biblici sunt deseori grav atinse de propria lor limitare cognitivă, dar și de evidentele parti-pris-uri ideologice. Desigur, există o „unitate în diversitate”, dar diferitele niveluri de cunoaștere ale autorilor biblici, de interpretare a realității, sunt primele cauze care duc la nesfârșitele controverse, care uneori ajung până la limita fanatismului.

O altă cauză esențială este modalitatea prin care lumea modernă a ajuns la Biblie, așa cum o cunoaștem noi astăzi.

Vechiul Testament a fost inițial o culegere de texte ale peste o sută de cărturari, laici sau religioși, afiliați diferitelor orientări politice sau religioase. Scrierile lor au fost adunate de clericii evrei pentru constituirea Bibliei ebraice (*Tanach*). Aceste texte au fost traduse din

limba aramaică în limba greacă, ajungându-se astfel la un tot unitar cunoscut ca *Septuaginta*. Vom vedea, pe parcursul acestei lucrări, că anumiți termeni aramaici au fost traduși în mod eronat, sau aproximativ, dând naștere unor înțelegeri diferite.

Noul Testament creștin s-a născut mult mai greu, după aprige dispute, în perioade de timp diferite. *Canonul Muratorian* din anii 70 d.C. reprezintă prima încercare de unificare a scrierilor apostolilor și ale evangheliștilor și, chiar dacă au fost excluse „cărțile” *Evrei*, *Iacov* și *Epistola a treia a lui Ioan*, el a rezistat în jur de trei sute de ani, până când Conciliul de la Laodiceea (363 d.C.) a oficializat includerea celor douăzeci și șapte de cărți ale Noului Testament, care se adăugau Vechiului Testament și unor texte apocrife. La câțiva ani distanță, Conciliile de la Hippo și Cartagena au confirmat și întărit cele hotărâte la Conciliul de la Laodiceea.

Ei bine, această intervenție umană în încheierea „canonului” biblic creștin este o altă cauză a controverselor, atâta vreme cât anumite cărți au fost omise, sau de-a dreptul respinse (*Cartea lui Enoh*, de pildă).

Traducerile în limbile în care citim astăzi Biblia, reprezintă o altă cauză a distorsionării mesajului, anumiți termeni din limba greacă, extrem de bogați în înțelesuri profunde, fiind traduși simplist, răpind astfel din conținutul complet al mesajului.

În cele din urmă, o altă cauză care duce la controversele privind mesajul biblic suntem chiar noi, cititorii de ieri și de astăzi. Asemeni autorilor biblici sau ale clericilor care au decis canonul de astăzi, și noi avem niveluri de inteligență și de cultură diferite. Ca și înaintașii noștri, și noi avem parti-pris-urile noastre, cărora le suntem tributari fără să realizăm acest fapt. Iată deci cum, alături de educația primită, constituția noastră intelectuală

și părerile noastre partinice duc la interpretări diferite ale mesajului biblic.

Lucrarea de față nu are nicidecum intenția de a dezvălui adevăruri necunoscute cititorului avizat. S-ar putea chiar ca unele afirmații să fie catalogate drept truisme de către cititorul familiarizat cu un anumit gen de lecturi. Lucrul acesta nu trebuie să descumpănească pe cel ce va avea bunăvoința să citească lucrarea de față. Chiar adevărurile arhicunoscute, folosite drept argumente în cadrul unei demonstrații mai largi, care să depășească limita simplă a afirmării lor, pot deveni inedite prin semnificația pe care o capătă într-un cadru logic de ansamblu. Iată de ce am rugămintea ca cititorul potențial al acestei lucrări, cu siguranță mai erudit decât mine, să nu zâmbească condescendent la citirea unor adevăruri pe care le cunoștea mai de demult, nici să nu se grăbească să mă mustre prea aspru atunci când voi trece drept argumente de circumstanță idei care au fost tratate pe larg în binecunoscute lucrări filosofice. Voi vorbi despre cunoaștere și despre realitate, despre credință, despre gândire și despre multe altele, fără a face din nici una dintre acestea un subiect în sine și fără a trece în revistă absolut tot ceea ce s-a afirmat vreodată despre ele în decursul dezvoltării gândirii filosofice. Ar fi inutil, din două motive esențiale:

În primul rând, cititorul care, așa cum am mai spus, este evident mai erudit decât mine, cunoaște pe larg toate aceste lucrări și, cu siguranță, l-aș plictisi de moarte repetându-le aici.

În al doilea rând, cred că limpezimea demersului acestei lucrări ar avea de suferit enorm din cauza unor incursiuni nesfârșite în istoria dezvoltării conceptelor respective. Astfel, dacă vreodată voi pomeni despre *empi-*

risumul logic (nu este absolut sigur că o voi face, e doar o supoziție), sunt sigur că cititorul va ști deja că acest curent a fost cu cinstire reprezentat de oameni ca Hempel sau Feigl și, de vreme ce lucrările acestor domni sunt deja cunoscute, nu voi insista prea mult asupra a ceea ce reprezintă de fapt empirismul de genul acesta. Dacă, cine știe cum, îmi va da prin cap să aduc în discuție vreo afirmație aparținând lui Einstein, de exemplu, pentru a demonstra spiriul *raționalismului științific*, fără a face pe larg prezentarea acestei categorii epistemologice, sunt sigur că cititorul va ști despre ce vorbesc, fără ca eu să intru în prea multe detalii. Iar dacă unul dintre cititori va avea suspiciunea că anumite categorii generice, curente, scrieri filosofice sau autori nu sunt cunoscuți de mine în cel mai mic detaliu, îl rog să nu răspândească această idee printre ceilalți cititori. Sper din toată inima ca faptul că ansamblul cunoștințelor mele este limitat și presărat cu nenumărate lacune să rămână pentru totdeauna secretul nostru.

Oricum, după cum sigur veți observa, nu neapărat de erudiție va fi nevoie pentru a înțelege esența acestui demers. Cred că, mai degrabă, un simplu bun simț în logică va fi suficient pentru a depăși atât ceea ce va părea arhicunoscut cât și ceea ce, la prima vedere, ar putea să pară șocant. Pentru ambele situații, aș îndrăzni să recomand potențialului cititor confruntarea sinceră cu propria-i judecată înaintea unei diagnosticări de orice gen. În caz contrar, etichetarea, criticismul, obida sau revolta vor umbri atât eforturile mele cât și pe cele ale cititorului. Și lucrul acesta nu va folosi, cu siguranță nimănui. Adevărului în nici un caz.

Ar mai fi de adăugat un lucru extrem de important. Cu siguranță, se vor ridica voci care vor afirma că intenția acestor rânduri ar fi de a aduce vreo atingere

crezului creștin, așa cum este el cunoscut și acceptat astăzi în întreaga lume. Afirmația ar fi nu numai neadevărată ci și foarte periculoasă. Nu am de gând nici să desființez și nici să înființez nimic. Pentru a nu exista nici un fel de dubii în această privință, voi stabili câteva premise de care este nevoie să se țină seama la citirea și la judecarea lucrării de față. Aceste premise stabilesc anumite convingeri personale prin prisma cărora trebuie judecată orice idee din prezentul studiu.

Premisa 1

Biblia, în forma actuală (atunci când voi vorbi despre *Biblie* sau despre *Scripturi*, se va înțelege că fac referire la versiunea King James pentru limba engleză și versiunea Cornilescu pentru limba română, în caz contrar specificând nominal sursa), este cuvântul inspirat de credința într-un Dumnezeu unic și, din această cauză, nu conține **în esența ei** nici un neadevăr sau contradicție internă. Există însă relatări sau afirmații care astăzi se dovedesc a fi eronate sau contradictorii, din cauza incapacității funciare de comprehensiune a autorilor biblici, sau din cauza unor vădite convingeri partinice, așa cum am arătat în paragrafele anterioare. Ele trebuie privite ca atare!

Biblia a fost scrisă și ulterior tradusă de oameni și, din această cauză, este posibil ca ea să conțină erori de formă care nu alterează în nici un fel esența mesajului. Condiția fundamentală este însă aceea de a depista și de a înțelege sorgintea acestor erori.

Premisa 2

Conform credinței tradiționale, Dumnezeu se manifestă pe Sine Însuși ca Trinitate, **prin Dumnezeu Tatăl, Dumnezeu Fiul – Isus Cristos și Dumnezeu – Duhul Sfânt**. Coexistența celor trei manifestări este incomprehensibilă în termenii gândirii raționale umane.

Astfel, referirile la relațiile sau raporturile din interiorul Trinității, chiar dacă au fost formulate de Însuși Domnul Isus, sunt **metafore comprehensibile în termenii gândirii raționale umane**. Termenul de „trinitate” este un demers ulterior scrierii Scripturilor, deci inexistent în Scrierile Sfinte. De aceea, el trebuie considerat ca o încercare umană de explicare a unității celor trei persoane divine. În partea a doua a lucrării mele voi prezenta o altă modalitate de înțelegere a acestor *manifestări* ale lui Dumnezeu, care va introduce pur și simplu alte analogii comprehensibile care nu contrazic în esență crezul creștin.

Premisa 3

Ca o extensie a Premisei 2, cred că anumite adevăruri incomprehensibile în termenii gândirii raționale umane, au fost exprimate de Dumnezeu prin proroci, prin glasul Domnului Isus sau prin oameni inspirați de Duhul Sfânt cu ajutorul unor metafore sau translatări în tipare umane comprehensibile. Aceste adevăruri trebuie înțelese în esența lor și nu în forma în care au fost prezentate. (Exemplu: Domnul Isus **nu este** efectiv Fiul lui Dumnezeu, iar afirmația nu poate fi altceva decât o traducere a raportului dintre cele două manifestări divine în termeni comprehensibili.). Unele alegorii biblice nu au nici un înțeles pentru „neamuri”, pentru ne-evrei deci, pentru că ele evocă tradiții ebraice. Domnul Isus prezentat ca fiind „*mielul lui Dumnezeu*” nu ne spune nimic dacă nu cunoaștem obiceiul jertfelor întru spălarea păcatelor practicat de poporul evreu.

Premisa 4

Credința creștină privitoare la creație, cădere, păcat, iad, rai etc, incluzând planul de mântuire prin jertfa Domnului Isus Cristos nu poate fi dovedită și explicată rațional, decât dacă se fac anumite concesii mai mult decât supărătoare, acceptând volens-nolens antropomor-

fismul proiectat în divinitate. Faimosul verset „*Fiindcă atât de mult a iubit Dumnezeu lumea, încât L-a dat pe singurul Lui Fiu, pentru ca oricine crede în el să nu piară, ci să aibă viață veșnică*” (Ioan 13:6), interpretat ad-litteram, ne aruncă într-un vârtej de nelămuriri privind caracterul lui Dumnezeu și natura Domnului Isus. Dar, asemeni misticilor orientali, creștinul **simte** credința, raționalizarea ei fiind secundară. Aristotel a pus față în față *mathein* – dorința de a cunoaște și de a descifra misterul, cu *pathein* – nevoia de trăire sufletească. De aceea, nu voi dezbate adevărul credinței, rândurile care urmează neavând rolul de a da verdicte. Mă voi referi strict la procesul de cunoaștere și, în cele din urmă, la modul de cunoaștere a omului și a lui Dumnezeu prin înțelegerea Bibliei.

Nicio afirmație cuprinsă în prezenta lucrare nu trebuie privită altfel decât prin prisma acestor premise.

Dacă credința noastră nu poate trece nici măcar de confruntarea cu propria noastră sinceritate, atunci creștinismul nostru este șubred și fals.

Creștinismul este însă mult mai solid și mai autentic decât le pare unora. El a străbătut secolele, reinventându-se mereu. Aveți deci încredere, confruntarea cu propria dumneavoastră sinceritate nu poate avea decât un rezultat benefic.

În procesul de cunoaștere a Bibliei există două paliere, și anume **percepția** și **conceptualizarea**. Definierea acestor termeni este esențială, întrucât, deși consacrați de psihologie, ei au căpătat nuanțe ușor diferite în neuroștiințele cognitive sau, mai pe larg, în sistemele epistemologice, deși în toate domeniile există un numitor comun.

Când vorbesc despre **percepție**, mă refer la procesul prin care omul recepționează mesajul citit în

rândurile Scripturii într-un spirit eminamente analitic, mărginindu-se la a extrage înțelesurile aproape exclusiv din catalogarea informației ca pe un dat singular. Percepția exclude în mare măsură bagajul cultural cu care cititorul se prezintă în fața Cuvântului lui Dumnezeu. Tot ceea ce se primește drept informație poate contrazice sau eluda propriile concepții (!), fără a știrbi personalitatea receptorului. Omul se golește de sine însuși, pentru a se umple cu un mesaj pe care nu se simte nevoit să îl sistematizeze și să îl coreleze cu propriile-i cunoștințe anterioare. Percepția ia totul ca atare, chiar inexplicabilul, care trebuie mai degrabă simțit decât priceput ca o parte din ansamblul informațiilor stocate anterior și care nu trebuie validat rațional.

Pe de altă parte, prin **conceptualizare**, spiritul analitic se completează cu o necesitate de **sintetizare** a informațiilor, de înglobare și armonizare a mesajului, în conformitate cu capacitatea fiecărui individ de a dezvolta și de a organiza ideile percepute. În procesul de conceptualizare apare necesitatea de a raționaliza și de a sistematiza informația, pe baza fondului cultural, intelectual și afectiv cu care orice om s-a îmbogățit prin experiența vieții.

Se poate spune că, într-un fel, conceptualizarea riscă mai mult să distorsioneze înțelesul originar al mesajului decât simpla percepție. Realitatea este însă că lucrurile stau exact pe dos, pentru că pe când percepția tinde să ia totul ad litteram, conceptualizarea exclude aproape din start această variantă. Conceptualizarea sesizează și tratează ca atare limbajul alegoric, pe când percepția îl asimilează ca pe un dat, chiar de neînțeles. Simpla percepție a mesajului biblic poate duce la grave erori de înțelegere, care duc deseori la schisme dureroase.

În funcție de anumite caracteristici personale, unii oameni sunt înclinați mai mult spre percepție, alții spre conceptualizare, ambelor categorii fiindu-le suficientă calea spre înțelesul Bibliei. Există, de asemenea, și o formă hibridă de cunoaștere a mesajului sfânt, prin care credinciosul preferă preeminența percepției în defavoarea conceptualizării atunci când se ajunge la o limită superioară a capacităților de conceptualizare.

Pe parcursul acestei lucrări, vom identifica și analiza câțiva dintre posibii factori care au influențat mesajul Bibliei de-a lungul secolelor și care continuă să îl influențeze chiar și în zilele noastre.

Înainte de a porni la drum, trebuie subliniat faptul că atât percepția cât și conceptualizarea pot fi în egală măsură benefice sau fatale. Cu bună știință sau nu, fiecare om își alege calea spre înțelegerea Bibliei. Dar nu în calea aleasă rezidă împăcarea cu Dumnezeu, ci în ceea ce se află la capătul ei.

Una dintre cele mai teribile erori care duce la diluarea mesajului Bibliei este suficiența celor care vor să recepționeze informațiile din Scripturi cu judecata de acum două mii de ani, făcând abstracție de faptul că omul a evoluat, gradul lui de inteligență și bagajul cultural mult sporit oferindu-i posibilitatea unei altfel de abordări, mai profunde, mai aproape de adevăr. După cum vom vedea, unii autori biblici au fost incapabili să priceapă realitatea, descrierile și explicațiile lor apărându-ne deseori naive. Lucrul acesta este perfect explicabil și neimputabil, dar dacă rămânem și acum, la două milenii distanță, la aceeași modalitate rudimentară de înțelegere, nu trebuie să ne mire lipsa de interes a tinerilor atunci când vine vorba de creștinism. Dacă nu se va ține cont de evoluția capacității comprehensive a omului, tinerii se vor confrunta cu un Dumnezeu al Vechiului Testament îmbrăcat în toate

defectele umane, un Dumnezeu războinic, gelos, crud și nemilos, total opus Dumnezeului Noului Testament, definit prin dragostea sa necondiționată.

Pe parcursul prezentei lucrări, voi cita, parafraza sau aminti nenumărate lucrări din diverse domenii. Pentru a facilita cursivitatea lecturii, am ales să renunț la notele de subsol, supărătoare prin fragmentare, preferând să menționez direct în text lucrările cu pricina. De asemenea, la finalul celor două părți, există o listă cu cărțile care mi-au folosit în conceperea și scrierea acestei lucrări.

PARTEA I CUNOAȘTERE ȘI LIMBAJ

Capitolul I Despre cunoaștere

Cunoașterea nu este un lux, pe care să și-l poată permite numai unii oameni. Cunoașterea nu este nici opțională. Ființarea implică obligatoriu cunoașterea. Ea este deci o **necesitate** existențială. Absența sau refuzul cunoașterii duce în mod inevitabil la incapacitatea omului de a ființa. Întreaga paletă de nevoi umane care stau la baza actului ființării, chiar în forma ei cea mai rudimentară, nu poate fi împlinită în afara cunoașterii.

Pe de altă parte, nu poate fi negat faptul că au existat și vor exista întotdeauna nivele diferite de cunoaștere. În capitolul 13 din 1 Corinteni, Pavel afirmă un fapt de altfel foarte evident: în decursul existenței sale, omul cunoaște „*în parte*”. Cunoașterea umană este deci **parțială**, limitată. Ea nu este „*deplină*”. Nivelurile de cunoaștere sunt diferențiate de cantitatea și de calitatea cunoașterii. Procesul cunoașterii este profund dinamic, el sporind mereu în cantitate și în calitate. Ceea ce am cunoscut ieri poate fi negat sau completat de ceea ce cunosc astăzi și de ceea ce voi cunoaște mâine. Limitarea capacității de cunoaștere stă la baza unui parcurs progresiv al omului. Cunoașterea parțială duce la creativitate.

Faptul că „*acum vedem ca într-o oglindă, în chip întunecos*” ne obligă la intuiție, la imaginație. Capacitatea omului de a intui și de a imagina realitatea peste limita evidențelor stă la baza creativității lui. Intuiția, raționamentul, logica, imaginația ipotetică, judecata, arta, religia, toate acestea și multe altele îl poartă pe om dincolo de obscuritatea limitării sale. Aceste variabile în continuă și complexă schimbare, îl diferențiază pe individ de sine însuși pe coordonata timpului. În aceeași măsură însă, cantitatea și calitatea a ceea ce poate fi cunoscut nemijlocit, prin observație directă, dar și creativitatea bazată pe o multitudine de calități variabile, îi diferențiază și pe indivizii aflați în același moment pe coordonata timpului. În decursul existenței mele eu însumez o multitudine de indivizi cu capacități diferite de cunoaștere. Eu nu sunt același nici măcar cu mine însumi. Cu atât mai puțin pot fi același comparativ cu alți indivizi, aflați și ei în perpetuă schimbare față de ei înșiși. „*Când eram copil, simțeam ca un copil, gândeam ca un copil...*”, spune Pavel. „*Când m-am făcut om mare, am lepădat ce era copilăresc*”. Fiecare individ are această traiectorie care se bazează în primul rând pe criteriul cantității și al calității cunoașterii, dar și pe cel al uneltelor pe care le folosește omul în încercarea de a depăși ceea ce este cognoscibil în mod direct. Imaginați-vă toate aceste traiectorii ale tuturor oamenilor care au existat și există pe Pământ. Desigur, dacă am putea vizualiza această multitudine de trasee, ne-am găsi în fața unei magnifice broderii, cu fire ce se unesc în anumite puncte, care apoi se despart pentru a se regăsi în alte puncte. E o minune care poate exalta și descumpăni în egală măsură.

Dacă înțelegem prin **adevăr** concordanța irefutabilă, deplină și neschimbată de trecerea timpului dintre cunoaștere și obiectul cunoașterii, se impune întrebarea:

Unde se află adevărul în acest labirint de traiectorii? Evident, adevărul există în sumedenie de puncte ale broderiei. Nedorind sub nici o formă să trag concluzii agnostice, trebuie să subliniez încă o dată faptul că aceste traiectorii de cunoaștere se unesc deseori în puncte de adevăr. În aceeași măsură însă, traiectoriile se și depărtează implacabil de aceste puncte zero de adevăr deplin. Dacă în ceea ce poate fi cunoscut în mod empiric există poziții diferite față de adevărul obiectiv, cu atât mai mult în ceea ce ne poartă în spatele oglinzii întunecate, traiectoriile se despart de nenumărate ori.

Așa după cum am afirmat, limitarea cunoașterii este compensată parțial prin creativitate. **Credința** este și ea o modalitate de a depăși ceea ce este limitat în constituția noastră. Dacă este real faptul că limitarea duce la creativitate, la fel de adevărat este faptul că aceeași limitare poate implica necesitatea credinței religioase.

Ei bine, nimic nou până aici. Cunoașterea este unica punte de legătură care îl leagă pe om de realitatea în care ființează. Cunoașterea este limitată de condiția umană, dar și de capacitățile noastre diferite de a cunoaște. Cunoașterea este un proces dinamic, în general progresiv, general uman dar și profund individual. În complexul ei proces dinamic, ea se poate nega pe sine. Adevărurile de ieri sunt diferite de cele de astăzi. Adevărurile de mâine le vor contrazice poate pe cele de astăzi. În spectrul ei larg, cunoașterea implică în mod necesar eroarea, care exprimă fie incapacitatea temporală de comprehensiune, fie imposibilitatea funciară de a depăși anumite limite.

Pentru a merge mai departe în acest studiu, este nevoie de o clarificare prin reducere. Adică de o simplificare a punerii problemei, de o schematizare a ei. În primul rând, fără a avea pretenția unei definiții exhaustive, voi spune că înțeleg aici prin **cunoaștere** un proces care se

derulează pe două coordonate principale. Prima coordonată este aceea a sesizării (observării), conștientizării, ordonării și interpretării realității, în interrelaționarea directă sau indirectă dintre obiectele cunoașterii. Pentru a facilita demersul logic, voi introduce noțiunea de **cunoaștere explicită** pentru a desemna această coordonată, în primul rând pentru că ea are ca obiect ceea ce este **explicit** în realitatea dată.

Cea de a doua coordonată este cunoașterea care depășește cadrul observației directe, trecând în argumentare logică printr-un demers științific care are la bază în principal teza necesității existenței unei cauze care determină efectul perceptibil senzorial. Voi numi această coordonată **cunoaște implicită**, pentru că, în mod complementar, ea tinde să cunoască ceea ce nu este vizibil, dar care există **implicit** în obiectul cunoașterii. (Doresc să fac precizarea că, în accepțiunea mea, noțiunea de *implicit* are doar primul înțeles din DEX, și anume de ceva inclus, însumat, cuprins în ceva, fără a avea nici un fel de legătură cu cel de al doilea sens, de ceva care este de la sine înțeles). Desigur, aceste două coordonate pot fi asimilate cu două categorii epistemologice fundamentale, cunoașterea **empirică** și cea **teoretică**. Cunoașterea empirică are ca obiect manifestarea **exterioară** a obiectului cunoașterii, detectabilă prin observare directă a ei. Cunoașterea teoretică este un proces mai vast, care continuă cunoașterea empirică prin sesizarea conexiunilor dintre manifestările exterioare. Datele rezultate din cunoașterea empirică sunt preluate și analizate, pentru ca apoi, cu ajutorul lor să se elaboreze anumite modele care conduc la creionarea unui **sistem de cunoaștere**. Similitudinea este însă falsă. **Cunoașterea explicită** nu este aceeași cu cea empirică. Conform schematismului meu, *cunoașterea explicită include atât cunoașterea*

empirică prin observare directă, cât și cea teoretică, prin analizare și sistematizare a datelor. Cunoașterea teoretică este numai un empirism superdezvoltat, ea operând, până la un punct, cu noțiuni, fenomene, conexiuni logice etc, care prin validitatea lor trec din **implicit** în **explicit**. Anumite adevăruri implicite ieri sunt astăzi adevăruri explicite. Spre exemplu, existența atomului a fost, la momentul afirmării ei, un adevăr implicit, care depășea limita umană a cunoașterii directe. Astăzi, acest adevăr este doar unul explicit, care poate trece deja în sfera empirismului. Anumite adevăruri au fost descoperite pe cale intuitiv speculativă, demonstrându-se mai întâi necesitatea logică a existenței lor. În momentul acela, acestea erau adevăruri implicite. Astăzi, multe dintre ele sunt deja adevăruri explicite. Schematismul meu, aproape rudimentar, introduce două categorii epistemologice distincte și anume:

CUNOAȘTEREA EXPLICITĂ, care operează în perimetrul a ceea ce poate fi cunoscut și acceptat ca adevăr prin verificarea **empirică** sau **teoretică**.

CUNOAȘTEREA IMPLICITĂ, care se referă, prin opoziție, la acele adevăruri care există dincolo de limita capacității umane de verificare prin metode empirice sau teoretice.

Mai limpede spus, există anumite cunoștințe care sunt validate de percepția senzorială (chiar dacă raționaliștii nu par prea încântați de această afirmație) sau de demersurile logice care operează cu anumite cunoștințe anterioare validate prin percepție senzoriale. În zilele noastre, extrem de multe cunoștințe științifice sunt considerate adevăruri pe baze pur teoretice. Concordanța

dintre cunoaștere și obiectul cunoașterii este deseori speculativ logică, adevărurile fiind verificabile doar în măsura acceptării unor alte cunoștințe catalogate drept adevăruri prin aceleași procedee teoretice (formule, ecuații etc). Evident, acest lanț de validare pornește dintr-un punct verificabil prin metode pur empirice, care continuă însă pe tărâmul alunecos al necesității logice care să nu contrazică nici un adevăr anterior. Dinamica procesului de cunoaștere pare că s-a răsturnat, dar în realitate a revenit doar la metodele antice, evident cu îmbunătățiri de substanță. Se pornește de la emiterea unui adevăr **necesar** conform unei structuri logice, după care se încearcă validarea aceluși adevăr prin confruntarea cu alte cunoștințe anterioare și, dacă lucrul acesta este posibil, prin observare directă. Exemplele care s-ar putea da pentru a demonstra acest lucru sunt nenumărate, dar am să mă opresc doar la câteva dintre ele.

De secole, oamenii (sau, mă rog, anumiți oameni) se străduiesc să răspundă întrebării: care sunt particulele de bază din care este formată materia?

În principal, existau două opinii care au scindat oamenii de știință timp de sute de ani. Pe când Aristotel susținea că materia se poate diviza la nesfârșit, fără a se putea ajunge vreodată la o parte indivizibilă a materiei, Democrit credea într-o materie formată din granule, dintre care ultimele, indivizibilele particule erau atomii. Conform schematismului meu, la vremea respectivă, ambele teorii făceau obiectul cunoașterii implicite, pentru că ele nu se puteau baza decât pe intuiția necesității ca materia să fie divizibilă, fapt ce putea fi verificat, până la un punct, pe temeiuri empirice, iar de la un moment dat doar pe supoziții care să nu contrazică informațiile considerate adevărate anterior. Cei care iau în considerare progresul științific se simt acum obligați să afirme că aceste

cunoștințe implicite au trecut de acum în explicit, fiind verificate prin observație directă. Realitatea este însă mai nuanțată.

Stephen Hawking ne povestește în a sa „*Scurtă istorie a timpului*”, că aceste două teorii nu au avut corespondent în realitatea observabilă decât la începutul secolului al XIX-lea, dar și atunci foarte vag, când John Dalton a presupus că existența unor asemenea particule numite atomi ar explica perfect proporțiile verificabile de combinare a compuşilor chimici. Au mai trecut o sută de ani până când binecunoscutul Einstein a explicat mișcarea browniană a particulelor de praf aflate într-un lichid prin existența atomilor. Se ajunsese astfel la tranșarea disputei dintre Aristotel și Democrit în favoarea celui din urmă. Ipoteza **implicită** a lui Democrit părea că s-a transferat în **explicit**. Și totuși... se ajunsese oare la descoperirea particulelor de bază, indivizibile ale materiei? Răspunsul, astăzi cunoscut de orice elev mediocru este NU. La numai câțiva ani după explicația lui Einstein, bazându-se pe anumite experiențe de electricitate ale lui J.J. Thomson, fizicianul Ernest Rutherford a stabilit că atomii sunt formați din nucleu și electroni, primii având sarcină electrică pozitivă, cei din urmă fiind „negativi”. El a susținut de asemenea că nucleul avea în componența sa anumite particule pozitive numite sugestiv protoni („primul” în limba greacă), pe care le-a considerat ca fiind baza indivizibilă a materiei. Iată, deci, un alt adevăr implicit considerat la un moment dat explicit, fiind validat de observația directă efectivă sau cauzal logică. De aici înainte însă lucrurile se precipită. În anul 1932, James Chadwick a descoperit o particulă pereche pentru proton, numită neutron, datorită faptului că era neutră din punct de vedere al sarcinii electrice. Astfel, s-a ajuns la supoziția că particulele elementare din care este formată materia